Deməsək olmur

Qəzetsiz qəzet köşkləri

Yenilənən köşklər əvvəlkindən fərqli olaraq indi daha çox "mini-bazar" kimi fəaliyyət göstərir

Bəyənməyib axırına çıxdığımız (və sonralar bəzən bunun təəssüfünü çəkdiyimiz) sovet hökumətinin ən çox yaddaqalan "atribut"larından birinin nə olduğunu xatırlayırsınızmı? Bəli, növbələr. Xüsusən ötən əsrin 70-ci illərinin sonlarından başlayan bu növbələr SSRİ adlı sözün hər mənasında nəhəng bir dövlətin süqutunadək davam etmişdir. Həm də təkcə davam etməmişdir, eyni zamanda o süquta rəvac verən səbəblərdən biri olmuşdur. Nələrə növbə düzülməzdi? Özü də yalnız düzülsəydi nə vardı ki? Dərd burasında idi ki, adi sabun, kibrit, yağ, şəkər, kolbasa üçün saatlarla, mənzil, avtomobil, mebeldən ötrü illərlə davam edən həmin növbələrə kiminin səbri, kiminin də... ömrü yetməzdi.

Birinci mikrorayon

Metronun "Əcəmi" stansiyası ərazisindəki köşklər

Qəzet üçün nəzərdə tutulmuş rəflər boşdur

Metronun "Azadlıq prospekti" stansiyası

Metronun "Elmlər Akademiyası" stansiyası

Şərifzadə küçəsi, ATS-lə üzbəüz

Bu köşklərdə də "Azərbaycan" qəzeti satılmır

Amma bu növbələr düzənində ən azından ikisi də var idi ki, onların mövcudluğu ölkənin, dövlətin və nəhayət, xalqın xəcaləti yox, başucalığı, səviyyəsizliyi deyil, intellekt göstəricisi, maddi kasıblığından daha çox mənəvi zənginliyi idi. Bunlardan biri kitab mağazalarının, digəri isə qəzet köşklərinin qarşısında yaranan növbələr idi. Bəli, içi biz qarışıq sovet xalqının nəyi olmasa da, oxumağa, öyrənməyə, savad almağa həvəsi vardı. Təsadüfi deyildi ki, o vaxt biz dünyada ən çox kitab oxuyan xalq kimi tanınırdıq və bununla fəxr edirdik.

Kim nə deyir-desin, sovet xalqının intellektinin bu səviyyədə yüksək olması nə kommunist ideologiyasının saxta təqdimatı idi, nə də həmin intellektin dövlətin ideoloji təbliğatına yönəldilməsinin nəticəsi. Bu, təkzib edilməsi mümkün olmayan həqiqət idi və indinin özündə keçmiş SSRİ-nin subyektləri olmuş bugünkü müstəqil dövlətlərin hamısı bütün sahələr üzrə məhz həmin intellekt üzərində və sayəsində ayaqda dura bilir.

Lakin çox təəssüf ki, belə bir bünövrəsi olan səviyyənin davamı gəlmir. Hətta bu, zamanın üstünə atılsa da, İKT-nin (informasiya-telekommunikasiya texnologiyaları) inkişafı ilə əlaqələndirilsə də, kitabı və qəzeti smartfonların, kitabxananı gecə klubları və barların əvəz etmələrinə bərabər qazandırmaq mümkün deyil. Yaşlı və orta nəslin yadında olar - əvvəllər metroda hərənin əlində ya qəzet-jurnal, ya da kitab olardı. Heç kim mənzil başına getmək üçün sərf etdiyi vaxtı boşa vermək istəməzdi, mütləq nə isə oxuyub öyrənməli idi.

İndi də əksəriyyətin əli boş deyil, hərənin əlində bir smartfon var. Buna sözümüz yox, çünki müasir dövrün kitabı da odur, qəzeti də, yəni onun vasitəsilə həm də istənilən kitabı, yaxud qəzeti oxumaq mümkündür. Bəli, mümkündür, amma çox hallarda bunu etmirlər axı... Bizimkilərin əksəriyyəti üçün smartfon dünyaya açılan pəncərə yox, boş-boşuna vaxt öldürmək, əylənmək, şəkil çəkmək, mənasız yazışmalar üçün vasitədir. Yəni İKT-nin yaratdığı bu kiçik intellekt dünyası bizimkilərin çoxunun əlində əsas təyinatı dəyişdirilərək lazımsız əşyaya çevrilmişdir. İnanmırsınızsa (hərçənd inandığınıza şübhə etmirik), ictimai nəqliyyatda, küçədə, parkda, hətta yolu keçəndə smartfonlarından ayrılmayan gənclərin nə ilə məşğul olmalarına gözucu nəzər salın. Nəzər salın və görün ki, gənclərimiz əllərindəki smartfonlarla hara və nəyin ardınca gedirlər. Sizi inandırırıq, onların əksəriyyəti hara və nəyin ardınca desəniz gedirlər, təkcə elmdən və savaddan savayı.

Amma gəlin belə bir vəziyyətin yaranmasında öz məsuliyyətimizi, günahımızı da danmayaq. Əgər bu gün bizim qəzet köşklərində qəzetdən çox (bəlkə də qəzetdən savayı) siqaretdən və saqqızdan tutmuş hətta spirtli içkilərəcən satılırsa, əksər kitab mağazalarının çoxunun özəlləşdirilməsindən sonra təyinatı dəyişdirilibsə, kitabxanalarımızın isə təkcə adları qalıbsa, gənclərimizi qınamağa haqqımız varmı? Yəqin ki, yaşı 40-dan yuxarı olanların yaddaşlarında qalar: vaxtı ilə bütün metro stansiyalarının girişində, əksər sənaye və ərzaq mağazalarında qəzet, jurnal, kitablar da satılırdı. Qəzet-jurnalların son nömrələrini, çıxan yeni kitabları çoxumuz məhz belə yerlərdən alırdıq. İndi isə nəinki supermarketlərdə, ticarət mərkəzlərində, hətta birbaşa fəaliyyət təyinatı çap materialları satmaq olan köşklərdən belə təzə qəzet, yeni kitab almaq mümkün deyil. "Çünki"si hamıya məlumdur, "nədən"ini hamı bilir. Amma nə fayda, içi biz daxil elə həmin hamı qurbanlıq qoç kimi zəmanəni təqsirkar sayır. Zəmanənin də dili yoxdur ki, bu haqsızlığa cavab verib özünü təmizə çıxarsın.

Həqiqətən, bu gün, məsələn, "Azərbaycan" qəzetinin oxucusu onu köşkdən ala bilmirsə, yaxud yeni nəşrlərlə maraqlanan başqası kitab mağazasına baş çəkmək üçün şəhəri ələk-vələk etməli olursa, buna zəmanə neyləsin? Hər gün redaksiyamıza "Azərbaycan" qəzetini köşkdən tapmadığı üçün onlarla oxucu zəng edir. Xüsusən Prezidentin sərəncam və fərmanlarından, təsdiqlədiyi qanun və digər rəsmi sənədlərdən sonra belə zənglərin sayı daha da artır. Ancaq redaksiyamızın siyasəti açıq satışa satılan qədər qəzet göndərməkdir. Yayım təşkilatları isə günü buğun də bu işdə bizimlə, necə deyərlər, "aldım, aldatdım" oynayırlar. Yəni satışa neçə nüsxə göndəririksə, 80-90 faizini "satılmadığı üçün" geri qaytarırlar. Bu səbəbdən satışa minimal sayda qəzet verməyə məcbur oluruq. Redaksiyamıza daxil olan zənglər, apardığımız araşdırmalar isə göstərir ki, bu minimal say tələbatdan azdır, özü də dəfələrlə!

İddiamız təkcə quru söz olmasın deyə konkret faktlar da çəkə bilərik. Məsələn, Yeni Yasamal yaşayış massivində yerləşən "Bizim market"in yanındakı "Kiosk Press"ə bir dənə də olsun "Azərbaycan" qəzeti verilmir. Deyək ki, bura şəhərin mərkəzi sayılmır, sadəcə, bir yaşayış ərazisidir. Bəs Hüseyn Cavid prospektində - Texniki Universitet səmtindəki, eləcə də "Akademiya bağı" və "Axundov bağı" deyilən ərazilərdəki köşklərə rəsmi dövlət qəzetinin verilməməsinə nə ad qoyaq?! Ad qoymaqda çətinlik çəkdiyimiz həm də metronun "Elmlər Akademiyası" stansiyasının girişi ilə üzbəüz köşkün "Azərbaycan"ı cəmi bir nüsxə alması və gələn kimi qəzetin satılması, hətta belə vəziyyətdə də köşkə əlavə nüsxələrin verilməməsidir. Belə hal "İçərişəhər" metrostansiyasının qarşısındakı köşkdə də mövcuddur.

Bütün köşklərdə "sarı mətbuat" nümunələri reklam olunur

Bütün bunlardan (və sözsüz ki, daha neçə-neçə analoji vəziyyətdən) sonra biz deyil, sizsiniz - bir neçə nazirliyin, komitənin, universitetlərin, eləcə də Bakı ŞİH-in yerləşdiyi ərazilərdəki köşklərə rəsmi qəzetin verilməməsinin (ən yaxşı halda bir nüsxə verilməsini) onun "satılmaması" ilə izah olunması nə qədər həqiqətə uyğundur və ümumiyyətlə, uyğundurmu? Axı, köşklərdə işləyənlərin özləri etiraf edirlər ki, gün ərzində "Azərbaycan" qəzetini istəyənlərin sayı onlarladır. Amma onlar etiraf etməsəydilər belə, bilirik ki, nazirlik, komitə və icra orqanları əməkdaşlarına, universitet müəllimlərinə, lap elə tələbələrə rəsmi mətbu orqan hər gün lazım olur. Amma nə edək ki, bizdə qəzet yayımı məsələsində hələ ki tələb-təklif şərti işləmir.

Bu məsələnin üstündə şəxsi mənafeyimiz üzündən dayanmırıq. İnanmırıq ki, başqa ciddi qəzetlərin vəziyyəti bu sarıdan "Azərbaycan"dan yaxşı ola. Sözümüzün canı odur ki, sadaladığımız səbəblər üzündən bu gün ölkəmizdə hətta 10 min tirajla çıxan bir qəzet belə yoxdur! Halbuki ittifaq subyekti kimi SSRİ-nin tərkibində olarkən Azərbaycanda 400-600 min tirajla çıxan qəzetlər vardı. Bunun bir səbəbi qəzetlərin qiymətlərinin (deməli, həm də illik abunəsinin) ucuzluğu idisə, digər səbəbi respublikada abunə və satış işinin yüksək səviyyədə təşkili idi. Biz hələ ozamankı qəzet köşklərinin ilk növbədə yalnız öz işləri ilə məşğul olmalarını demirik. Həmin illər heç kimin ağlına gəlməzdi ki, qəzet köşkünü "mini-ticarət mərkəzi" kimi işlətsin!

Kimsə deyə bilər ki, maraqlı, oxunaqlı qəzet buraxın, alınsın, yaxud abunə yazılsın. İlk baxışda haqlı iraddır. Amma bu zaman bir vacib məqam unudulur: qəzeti yalnız alıb oxuyandan, uzaqbaşı nəzərdən keçirəndən sonra onun oxucunun tələbatına cavab verib-verməməsi barədə qərar vermək olar. Biz hələ tələbatın, yəni oxucu marağının müxtəlifliyinə toxunmuruq, baxmayaraq ki, bu da vacib məsələdir. Üstəlik, KİV-in, o cümlədən qəzetin bir vəzifəsinin də oxucunun marağını formalaşdırmaqdan ibarət olduğu unudulmamalıdır.

O ki qaldı müasir oxucunun internet üzərindən istədiyi vaxt istədiyi nəşrin saytına daxil olub oxuya bilməsinin qəzet və jurnalların tirajını aşağı salması arqumentinə, bunu da danmaq fikrindən uzağıq, amma bir sualımıza obyektiv cavab almaq şərti ilə: necə olur ki, Qazaxıstanda, məsələn, bizim qəzetlə təxminən eyni statusda olan "Egemen Kazaxstan" 200 mindən çox, Belarusda "Belarus seqodnya" 400 min tirajla çıxır, "Azərbaycan"ın gündəlik sayı isə heç 8,5 minə çatmır?! Biz hələ məlum səbəblərdən Rusiya, Türkiyə, lap elə Avropa ölkələrində nəşr olunan analoji statuslu qəzetlərin tirajlarını demirik. Bu fərqləri əhalinin, yəni potensial oxucuların sayı ilə izah etmək istəyirsinizsə, bu arqument də bizim qəzetlərin tirajlarına haqq qazandırmaq imkanında deyil. Belarusda əhalinin sayı Azərbaycandakından nəinki 50 dəfə ("Belarus seqodnya" qəzetinin tirajı "Azərbaycan"dan təxminən bu qədər çoxdur) artıq deyil, hətta aşağı-yuxarı eynidir. Adlarını çəkdiyimiz və çəkmədiyimiz ölkələrlə analoji müqayisə də eyni nəticəni verəcəyindən vaxt almaq istəmirik. Amma əvəzində eyni şineldən çıxmış ölkələrlə (ən azından Qazaxıstan və Belarusla) bu müqayisədə bizim yazılı KİV-in mövcud vəziyyətinin səbəblərini bilmək istəyirik. Gəlin etiraf edək ki, həmin səbəblər sırasına nə İKT-nin inkişafını aid etmək olar, nə də media sahəsində elektron KİV-in dominant rolunu, hətta onların səbəb kimi üstlərindən çarpaz xətt çəkmək mümkün olmasa belə. Sözümüzün canı odur ki, müqayisə subyekti kimi adlarını çəkdiyimiz ölkələr İKT-nin və elektron KİV-in inkişafına görə bizdən geri qalmasalar da, qəzetlərinin tirajlarına görə, qeyd etdiyimiz kimi, on dəfələrlə öndədirlər, yəni səbəblər başqadır.

Bax bizim və həmkarlarımızın da məqsədi bu başqa səbəbləri tapıb aradan qaldırmaqdır. Bilirsiniz, 10 milyon nəfər əhalisi (deməli, təxminən ən azı 5 milyon nəfər potensial oxucusu) olan ölkədə rəsmi qəzetin 8 min tirajla çıxması nə deməkdir? Bu o deməkdir ki, hər 1000 nəfərə heç bir qəzet də düşmür! Yəni ən azı 999 nəfər hər gün yalan və şayiələrdən uzaq obyektiv xəbərlərdən, ölkədə qəbul olunan qanunlardan, onlara edilən dəyişikliklərdən, Prezidentin, dövlətin və hökumətin fəaliyyətlərindən məlumatsız qalır! Hətta təxminən eyni məzmunlu digər qəzetlərin tirajlarını üst-üstə toplasaq belə, həmin məlumatsız əhalinin sayı az dəyişəcək. Bununsa bütün ideoloji cəbhələrdə mübarizənin qızışdığı indiki vaxtda nə demək olduğunu izah etməyə ehtiyac yoxdur! Həmçinin onu da izah etməyə ehtiyac yoxdur ki, bu gün sosial şəbəkələrdəki tərbiyəsiz müxalifətçiliyin, ən ağlasığmaz şayiənin qısa vaxtda ölkəni başına götürməsinin də əsas səbəblərindən biri məhz doğru sözün ictimaiyyətə lazımi səviyyədə çatdırılmamasıdır! Görün hələ neçə il əvvəl Azərbaycan mətbuatının atası Həsən bəy Zərdabi nə yazmışdır: "Qəzet çıxarmaqdan savayı bir qeyri-əlac yoxdur ki, kağızın üstə yazılmış doğru sözlər qapı-pəncərələrdən o iman mənzillərinə çata bilsin... Heç olmasa ki, doğru söz yerdə qalmasın". Sanki rəhmətlik bu qiymətli sözləri günümüz üçün qələmə almışdır.

Bütün bunlar problemin yalnız ideoloji tərəfidir. Amma onun maddi tərəfinin də fəsadları var. Nəzərə alsaq ki, qəzetlərin gəlirləri abunə, satış və reklamdan asılı olur, onda bir neçə min tirajla çıxan nəşrlərin maddi vəziyyətlərini təsəvvür etmək çətin deyil. Bu azmış kimi, bəzən yayım qurumları satış və abunə haqlarını qəzetlərə ya vaxtında, ya da ümumiyyətlə, köçürmürlər. Yeri gəlmişkən, təkcə "Azərbaycan" qəzetinin bu hesaba 210 min manatdan çox alacağı var. Bəlkə də artıq yoxdur, çünki ümid qalmayıb, necə deyərlər, ümidin öldüyü son da yetişib. O ümidin ki, bizim üçün heç də həmişə "yeməkdən yaxşı" olmur. 10 ildən çox əməkhaqları və qonorarları artırılmayan əməkdaşlarımızın sosial-məişət ehtiyaclarını "ümid"lə ödəmək mümkün deyil, özü də indiki zamanda...

Və indiki zamanda Azərbaycan həm də azsaylı ölkələrdəndir ki, KİV-in dostu və himayədarı birbaşa dövlət başçısının özüdür! Həqiqətən, bu gün dünyada elə ölkə yoxdur ki, orada KİV-ə maddi dövlət dəstəyi vermək üçün xüsusi fond olsun, onlarla qəzet və jurnala mütəmadi kömək edilsin, jurnalistlər bu sayda orden, medal, fəxri ad, pulsuz mənzil alsınlar. Tam səmimi deyirik: biz jurnalistlər həmişə dövlətin əlini kürəyimizdə hiss edirik! Ən kiçik nəşrin belə elə məsələsi, elə problemi olmur ki, həll edilməmiş qalsın.

Gəlin birlikdə qəzet və jurnallarımızın tiraj, deməli, həm də maddi-texniki problemini həll etmək üçün təhlillər aparaq, yollar axtaraq, təcrübələri öyrənək və nəhayət, tədbirlər görək. Başa düşürük ki, indi heç kimə zorla qəzet oxutdurmaq, yaxud aldırmaq, abunə yazdırmaq mümkün deyil! Onu da anlayırıq ki, biz də öz işimizə, buraxdığımız qəzetə, jurnala yenidən - müasir dövrün tələbləri çərçivəsində baxmalıyıq. Amma hətta bu halda da XIX əsrdə milli qəzet nəşr etdirmiş Həsən bəy Zərdabinin vətənində XXI əsrdə qəzetlərin bu qədər az tirajla çıxması və yayılması normal sayılmır! Deməli, nə vaxtsa, haradasa, nəyi isə nəzərdən qaçırmışıq. Bax onu tapıb aradan qaldırmaq lazımdır. Bunu bacarsaq, biz jurnalistlərdən də öncə qazanan dövlətimiz və xalqımız olacaq.

Raqif MƏMMƏDOV,
Ağaəli MƏMMƏDOV (foto),
"Azərbaycan"